

становлення системи соціального виховання дітей в Україні указанного періода. Проаналізована організація соціального виховання дітей в Україні. Раскрыта роль детского движения в системе социального воспитания детей 20-х гг. XX в. Установлено, что важным звеном в системе социального воспитания в 20-х гг. XX в. было детское движение, которое наиболее полно реализовало социальное воспитание детства, включая и детские дома, и детскую школьную организацию, то есть распространялось на все учреждения социального воспитания, где находились дети.

Ключевые слова: воспитание, социальное воспитание детей, дети, детское движение.

KARPYCH IRYNA. *Formation and development of social education in Ukraine (20-ies of the XX century).*

The article covers the history of the formation and development of social education in Ukraine in the 20's of the twentieth century. The author describes the peculiarities of the formation of the system of social upbringing of children in Ukraine during this period. The organization of social education of children in Ukraine is analyzed. The role of the children's movement in the system of social education of children of the 20's of the 20th century is revealed. Established that an important link in the system of social education in the 20's of the twentieth century. was a children's movement that most fully realized the social upbringing of children, including children's homes, and a children's school organization, that is, extended to all institutions of social education, where children were.

Keywords: upbringing, social upbringing of children, children, children's movement.

УДК 364/78:37.013.42]:792

Короткова Р.І.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТЕАТР ЯК СУЧАСНИЙ ВЕКТОР СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ

У статті розглянуто «соціально-психологічний театр» в аспекті сучасного вектору соціально-виховної роботи. Представлено соціально-психологічний театр як інтерактивний метод соціально-виховної роботи, що заснований на основі психодрами та сюжетно-рольової гри – театралізації, що є ефективним інструментом соціально-виховної роботи у процесі соціалізації особистості і її адаптації відповідно до обставин життя через гру. Визначено, що для успішності соціально-педагогічної роботи вагомим є соціально-педагогічна компетентність педагога – організатора в керівництві гуртком та умінні спрямувати творчий колектив учасників до виконання творчих завдань. Розглянуто один із видів соціально-психологічного театру - інтерактивний

театр, в якому використовується прийом “втручання”. Охарактеризовано специфіку театралізації сценарію як засобу привернути увагу до проблем і активізувати ресурси для їх вирішення.

Ключові слова: театральне мистецтво, соціально-психологічний театр, інтерактивний театр, театралізація сценарію, сюжетно-рольова гра, педагог-організатор, соціально-виховна робота.

На даному етапі розвитку суспільства вагому роль у його житті відіграє саме театральне мистецтво, яке поєднує в собі як образну систему актуалізації цінностей людського життя глядача та актора, так і формування на особистісному рівні ціннісного ставлення до дійсності, художньої та культурної компетентності, естетичної свідомості, потреби до самореалізації й самовдосконалення.

Театр впливає на свідомість, на духовно-емоційний світ особистості, при цьому формує особистість як єдине ціле – сприяє духовному, психічному, фізичному та соціальному здоров'ю: виховує ідейні і моральні переконання, стимулює особистість до ресоціалізації, підвищує загальний рівень освіченості, культури та естетики, і, як наслідок, змінюється ставлення особистості до свого життя, до свого здоров'я. При постійній взаємодії з театром відбуваються також значні зміни в розумінні сенсу життя в його цінності та збереженні.

Актуальність проблеми ефективної професійної підготовки педагога-організатора соціально-виховної роботи в умінні організувати культурно-дозвіллеву діяльність дітей та молоді й одним із засобів є театралізація, організація соціально-психологічного театру.

Метою статті є розгляд сутності соціально-психологічного театру як інтерактивного методу соціально-виховної роботи, який заснований на основі психодрами та рольової гри-театралізації; форми групової корекційно-розвивальної та профілактичної роботи як з виконавцями, так і з аудиторією, задля пропагування здорового способу життя, попередження та профілактики суспільних, соціальних, соціально-педагогічних, психологічних проблем, корекції, розвитку, адаптації та реабілітації через емоційно забарвлене театральне дійство [4, с.10].

Театралізація сценарію (сюжетно-рольова гра) є ефективним інструментом соціально-виховної роботи у процесі соціалізації особистості та її адаптації відповідно до обставин життя через гру. Дійсно, більшість дослідників (Л. Виготський, К. Гросс, А. Запорожець, К. Коффка, Ж. Піаже, С. Рубінштейн, З. Фрейд, В. Штерн та ін.) констатують, що саме через динамізм діяльності, реальному перебуванні у суспільстві та контроль за протіканням гри дають можливість застосувати необхідні для змін психологічні механізми (заміна, витіснення, сублімація). Фактично, виконавці - студенти-актори, школярі-актори перебуваючи в образах, на сцені під час театралізації сценарію безпосередньо спілкуються з глядачем, спонукаючи їх до роздумів та аналізу над проблемою, яка відтворюється на сцені і одночасно нагадують про буденність, що ці ж події відбуваються у повсякденному житті. Разом з тим спільними зусиллями глядачів та акторів відбувається пошук правильного шляху вирішення проблем життя, адже саме через діалог та спільне обговорення можливо дійти істини.

Насамперед, соціально-психологічний театр – результат аналізу і трансформації, осмислення проблеми на рівні театрального колективу. Уся робота керівника і виконавців спрямована на аналіз кожного проблемного елемента, обговорення кожним учасником даної проблеми, зовнішніх і внутрішніх дій виконавців та гри акторів-виконавців загалом. Адже першочерговим завданням колективу - змусити глядача відчувати ефект особистісного включення у події та повірити у реальність дії на сцені. Домогтися цього можна лише цілком розуміючи суть проблеми, почуттів, які переживаються і відтворюються на сцені, чітко візуалізуючи дію для глядача.

В основі даної методики лежить вагомий об'єм роботи як керівника театру-гуртка, так і її учасників:

- підбір та укладання нормативної документації (положення про організацію гурткової роботи у вищому чи шкільному навчальному закладі, наказ про створення гуртка та закріплення керівника, план гуртка (тематика засідань, журнал обліку учасників (гуртківців), форма звітності, періодичність проведення занять, педагогічна розробка плану роботи гуртка соціально-психологічного театру);
- проведення занять із розвитку творчих (акторських, ораторських, організаторських) здібностей, ігрові методики на згуртування колективу та заняття з подолання психологічних бар'єрів;
- створення сценаріїв про актуальні соціальні проблеми суспільства – ідейна розробка, написання сценарію та обговорення, підбір реквізиту та музичного супроводу;
- проведення репетицій, робота над втіленням образу-героя, коригування діяльності групи;
- проведення театралізації сценарію (спектаклів) театру та обговорення ситуаційної проблеми, аналіз проведеного заходу керівником з учасниками театру (визначення вдалих та невдалих ситуацій, визначення дій щодо запобігання невдалим ситуаціям).

Головною метою є актуалізувати діяльність гуртка – формування зрілої, здорової, толерантної, психологічно врівноваженої, творчої особистості через застосування театральних технік і методик. Також дотичним є поглиблення знань з актуальних соціальних проблем суспільства - попередження та профілактика суспільних, соціальних, соціально-педагогічних, психологічних проблем суспільства, корекція, адаптація та реабілітація через емоційно забарвлене театральне дійство у формі групової корекційно-розвивальної та профілактичної роботи.

Завданням діяльності театрального гуртка є:

- розвиток творчих здібностей учасників, творчої ініціативи й емоційної чуйності та реалізація творчих можливостей;
- виховання у театралів шанобливого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших людей, вольових якостей, спостережливості, уваги;
- виховання ораторських якостей (культури мови, дикції, фонаційного дихання, міміки, пантоміміки, пластики та інше);
- розвиток акторських якостей та умінь;

- удосконалення механізмів самомотивації, саморегуляції, самоствердження;
- розвиток навичок взаємодії акторів між собою, цілеспрямовано розкривати характер персонажу запропонованої ролі у запропонованих обставинах, правдиво і логічно грати на сцені;
- виховання в учасників театрального колективу любові до ближніх, уваги до людей, Батьківщини, небайдужого, ставлення до навколишнього світу.
- спонукання вирішувати особистісні та суспільні проблеми шляхом спільного обговорення та прийняття єдиного спільного рішення через досягнення консенсусу думок і поглядів;
- вироблення власного ставлення до суспільних проблем;
- формування чіткої громадянської позиції;
- поглиблення та розширення знань учасників гуртка з театрального мистецтва, історії театрального мистецтва, основних категорій мистецтва;
- систематизація та класифікація знань з різних елементів театрального мистецтва.

Робота з театральним колективом – основна діяльність педагога організатора-керівника театру. Заняття проводяться у формі бесіди і обговорення, практичного заняття, тренінгового заняття, диспуту, репетицій і театралізації сценарію.

Одним із видів соціально-психологічного театру - інтерактивний театр. Інтерактивний театр «скасовує, знищує» уявну «четверту стіну» між акторами та глядачами класичного звичного нам театру, щоб сценічна умовність не заважала поставити глядача на місце головного героя.

Отже, дійство ніби «перебуває поміж» глядачів і це створює умови того, що в будь-який момент, побачивши розіграний вдруге сценарій найкритичнішої ситуації, глядач може зупинити дію на сцені, якщо він вважає, що героя не поважають, або ним маніпулюють або якимись чином пригнічують, порушуючи психічне, духовне, соціальне здоров'я, або навіть фізичне і спробувати змінити ситуацію на краще, замінюючи героя.

Саме цей прийом - перехід глядача у роль «глядача-актора» називається «втручанням», який значущо відрізняє традиційний театр від інтерактивного, в якому влада надається глядачам. Завдяки «втручанням», «глядачі-актори» через розігрування ролей знаходять і формують реалістичний вибір шляхів розв'язання певних проблем, що виникли і таким чином здійснюють профілактичну роботу.

Особливу увагу заслуговує драматургія інтерактивного театру. Її характеризує «періодичність дії» – це створений сценарій - сценки-ситуації нетривалі в часі – 10-15 хвилин, з чітким, загостреним конфліктом, коли конфлікт дорівнює драмі (наприклад, щаслива подружня пара у чеканні народження первістка і раптом... у батька - СНІД).

Інтерактивний театр пропонує розглянути конкретні проблеми суспільства і створює історію, яка стосується усіх і кожен зацікавлений вирішити її з позитивним результатом. Це театральний прийом для профілактики та підвищення рівня соціальної адаптації дітей та молоді до соціального середовища, оскільки, створюючи історії на болючі соціальні теми (алкоголізм, СНІД,

наркоманія, конфліктність), глядач і учасники дійства вчаться аналізувати представлені ситуації та знаходити альтернативні варіанти виходу з них засвоївши позитивні та негативні чинники впливу на здоров'я людини.

Однією з основних переваг соціально-психологічного театру є те, що процес навчання здійснюється через розважальну функцію театру.

Важливе значення соціально-психологічний театр має як для глядачів, так і для учасників театрального колективу. Учасники колективу досягають свободи, розкнутості, вміння природно триматися, зростання інтелектуальних можливостей, комунікативних якостей, розширення загальної культури, поліпшення культури мовлення, розширення суспільної активності. У процесі творчих занять відбувається поступове єднання колективу який перетворюється у єдине ціле, і дія кожного учасника колективу опосередковується спільною діяльністю, спільними завданнями.

Не можна не відмітити той факт, що діяльність групи соціально-психологічного театру носить суспільно-значимий характер, оскільки, має на меті в тій чи іншій мірі допомогти дітям, підліткам, молоді зорієнтуватися в сьогоdnішньому непростому житті, не розгубитися, не нашкодити собі, не загинути. Дуже часто молодій людині в момент кризової ситуації здається, що виходу немає, часто вона може себе вести інертно, рухаючись за течією, не прикладаючи зусиль для того, щоб змінити ситуацію, розв'язати проблему ефективними шляхами. Саме для допомоги у вирішенні нелегких життєвих ситуацій створено соціально-психологічний театр. Розіграна ситуація дає можливість зрозуміти, що для її вирішення є принаймні кілька варіантів виходу. Це дуже важливий момент, особливо для підліткової аудиторії, дезадаптованої молоді.

Соціально-психологічний театр, як різновид театральних технологій і методик, сприяє формуванню у дітей та молоді ціннісних орієнтацій, ствердження здорового способу життя, мовленнєвої культури, багатоаспектність використання невербальних засобів впливу.

Відображення на сцені актуальних проблем життя – це проектування різних стосунків у різних його проявах, примірювання ролей різних категорій населення; але при цьому актуалізуючи для глядача (суспільства) вагомість даної проблеми. «Перебування в даних ролях («хворого», «наркозалежного», «соціального сироти», «безпритульного» і т.п.) спонукає, або змушує акторів відчувати і пережити особливість тієї чи іншої ролі, вийти за рамки особистісних стереотипів» [6, с.7]. Під час театралізації сценарію учасники здобувають досвід взаємовідносин і міжособистісного спілкування, вчинків та компромісів.

Сюжетно-рольова гра дає можливість учасникам гуртка «приміряти» на собі різноманітні способи поведінки, спробувати свої сили в складних ситуаціях, що потребують швидкого рішення. Перевага даної гри полягає у тому, що відбувається моделювання і проектування проблеми, входження актора у справжню професійну діяльність.

Під час проведення театралізації сценарію здобуваються нові знання і навички, які дозволяють в реальному житті легко і швидко налагоджувати

взаємовідносини, досягати поставлених комунікативних цілей, не губитися в складних життєвих ситуаціях.

Окрім того, у процесі підготовки до вистав учасники набувають нові навички та норми поведінки – при зміні ситуації коректно реагувати на зміну обставин. Театралізація сценарію сприяє розвитку таких якостей як комунікабельність, винахідливість, адаптаційні здібності, мислення та уміння об'єктивно сприймати інформацію і ситуацію в умовах її постійної зміни.

Театральне мистецтво формує впевненість, гнучкість мислення яка дозволяє свідомості, вивільнитись від стереотипного мислення та адаптуватись до постійних суспільних змін і обставин.

Гра на сцені допомагає сором'язливим та нерішучим набути впевненості у собі, оскільки під час театралізації сценарію їм доводиться зв'язно висловлювати свої думки.

Емоційний контроль і інтелектуальна складова – не стандартизовані аспекти розвитку через театралізацію. Це особистісний розвиток через новий досвід, адже емоційний контроль та чуттєвий досвід набувається лише в дії та засвоюється під час дії. Інтелектуальна сфера театралізації сценарію полягає в усвідомленні світогляду і самого театрального дійства: усвідомлення ідей, дій і наслідків у театральному світогляді відкриває для фахівця нові грані для усвідомлення суспільної реальності.

Дійсно, специфіка театралізації сценарію полягає в її відносній не стандартизованості: моделювання ситуації та умов, способи розвитку подій. Під розумінням відносної не стандартизованості умов мається на увазі саме такі створенні умови під час театралізації сценарію, які є досить стандартними для того, аби бути реальними, повторюваними в дійсності. Разом з тим, для учасників театралізації створюється простір для творчої уяви та дії, яка в свою чергу дозволяє розвинути ситуацію залежно від власних особистісних можливостей. Способи дії теж ґрунтуються на власному набутому досвіді і власними особистісними якостями. Гра сприяє актуалізації цих якостей, стимулює гармонійний розвиток особистості.

Театралізація сценарію допомагає у певній ситуації знайти відповіді на питання та усвідомити алгоритм діяльності. Театральне мистецтво дає можливість трансформувати свій досвід від зовнішньо-теоретичного (пов'язаний зі змістовою частиною події) до дійсного (практичного) і емоційного досвіду (емоційний контроль), які здобуваються лише під час практичних навчань і гри, тобто «вживання в образ».

Процес «вживання в образ» вимагає від актора не тільки професійних знань та умінь, а й на емоційному та сугестивному рівні відчувати суть проблемної ситуації.

«Вживання в образ» – це система театральної гри, яка розроблена К. Станіславським, в основі якої лежить метод фізичних дій. Він вважав, що для того, щоб відтворити чи викликати в собі певне почуття, актор на сцені повинен правильно діяти, де дія полягає не тільки у фізичному прояві, а в емоційно-духовній площині, яка допомагає викликати дані емоції у самому акторові. В цьому випадку спрацьовує ефект самонавіювання. Метод фізичних дій має пряме відношення до самонавіювання. І, як наслідок, взаємозв'язок самонавіювання та

методу фізичних дій: діяльність впливає на емоції актора, яка при повторенні закріплюється [6, с.39-40].

Соціально-психологічний театр — це засіб привернути увагу до проблем і активізувати ресурси для їх вирішення. Форма театральної постановки орієнтована на підсилення суперечностей внутрішнього світу людини та конфліктів, які виникають у її оточенні. Це своєрідне «збільшувальне скло» сучасності, через яке легше побачити проблему, а також у доступній формі подати усю глибину проблеми глядачам, які правильно зрозуміють важливість проблеми і винесуть вірні судження і поняття для самих себе.

За допомогою наполегливої праці, самовдосконалення та сценічної дії актор через власну діяльність домагається розвитку комунікативних умінь (у спілкуванні та грі на сцені), організаторських якостей (у плануванні діяльності, прогнозуванні майбутнього результату) та творчих здібностей.

Дана інтерактивна виховна технологія завдяки живому спілкуванню, прояву акторського потенціалу та особистісного саморозвитку приводить до досягнення найвищого рівня свого розвитку – створення ситуації успіху. Застосування ігрових методик і технологій дає можливість педагогу-організатору розвинути емпатійні і сугестивні здібності дітей та молоді, як виконавців, так і глядачів.

Таким чином, соціально-психологічний театр є вагомим сучасним вектором соціально-виховної роботи з дітьми та молоддю. За допомогою даної технології формується здорова, соціально активна, психологічно врівноважена, культурна, творча, толерантна, гармонійна особистість.

Використана література:

1. *Архипова С.П. Методи та технології роботи соціального педагога: навч. посібник.* / С.П. Архипова, Г.Я. Майборода, О.В. Тютюнник – 2-ге вид. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2013. – 496 с.
2. *Бабійчук Т.В. Театр педагогічний* / Т.В. Бабійчук. – Бердичів: Бердичів регіон. видав, 2004. – 100 с.
3. *Вайнола Р.Х. Технологізація соціально-педагогічної роботи: теорія та практика. Навчальний посібник* / Р. Вайнола [за ред. проф. С.О.Сисоєвої] – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – 134 с.
4. *Жеребньова Л.В., Артеменко Т.Б. Соціально-психологічний театр* / авт.-упоряд.: Л.В. Жеребньова, Т.Б. Артеменко. – К.: Шк. світ, 2011. – 120 с.
5. *Плейбек-театр.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.playback-theatre.ru/> – Назва з екрану.
6. *Сейко Н.А. Соціальна педагогіка: курс лекцій* /Н.А. Сейко. – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-тет, 2002. – 260 с.
7. *Середа Н.В. Елементи театральної педагогіки у формуванні педагогічної майстерності* /Н.В. Середа//Теорія і практика управління соціальними системами: науково-практичний журнал. – 2011. - №2 – С. 48-54.

КОРОТКОВА РАЙСА ИВАНОВНА. Социально-психологический театр как современный вектор социально-воспитательной работы с детьми и молодежью.

В статті розглянуто «соціально-психологічний театр» в аспекті сучасного вектора соціально-виховної роботи. Представлено соціально-психологічний театр як інтерактивний метод соціально-виховної роботи, на основі психодрами і сюжетно-рольової гри – театралізації і являється ефективним інструментом соціально-виховної роботи в процесі соціалізації особистості і її адаптації до життєвих обставин через гру. Визначено, що для успішності соціально-педагогічної роботи важливим є соціально-педагогічна компетентність педагога – організатора в керівництві колективом і вміння направити творчий колектив учасників до виконання творчих завдань. Розглянуто один з видів соціально-психологічного театру – інтерактивний театр, в якому використовується прийом «вмешательства». Охарактеризовано специфіку театралізації сценарія як способу привернути увагу до проблеми і активізувати ресурси для її вирішення.

Ключові слова: театральне мистецтво, соціально-психологічний театр, інтерактивний театр, театралізація сценарія, сюжетно-рольова гра, педагог-організатор, соціально-виховна робота.

KOROTKOVA RAISA. *Socio-psychological theater as the modern vector of social-excellent work with children and youth.*

In the article social-psychological aspect of contemporary theatre, and the vector of socio-educational robots. Submitted by socio-psychological Theatre as an interactive method of socio-educational robots, on the basis of psychodrama and narrative role-playing game-a reenactment and is an effective tool for socio-educational robots in the process socialization and adapting relatively life circumstances through the game. It was determined that for the success of social-pedagogical work significant is the socio-pedagogical competence of the teacher-Organizer in the leadership circle and the ability to send creative team participants to implement creative tasks. Considered one of the socio-psychological Theatre-an interactive theatre that uses "interference". Characterized by the specificity of a reenactment of the SG.

Keywords: drama, social-psychological theater, an interactive theatre script dramaturgy, narrative role playing game, teacher-Organizer, socio-educational work.

УДК: 316.614-053.6-021.414

Костюшко Г. О.

ТРАДИЦІЙНІ СІМЕЙНІ ЦІННОСТІ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ ЇХ СУЧАСНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

У статті розглядаються теоретичні підходи до традиційних сімейних цінностей молоді. Наведені визначення понять «цінності», «класифікація цінностей», «сімейні цінності» представлено класифікації сімейних цінностей, а також змістова характеристика деяких із них: шлюб, форми шлюбу, діти,